



Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Ecclesiasticae Pars ...

HISTORIAE EC||CLESIASTICAE PARS || PRIMA, QVA CONTI-||NENTVR ||
Eusebij cognomento Pamphili Cæsareæ Palæ-||stinæ Episcopi lib. 10.||
Eiusdem de vita Constantini magni lib. 4.|| Oratio Constantini magni ad
sanctoru[m] cœtu[m].|| Oratio eiusdem Eusebij in laudem Constanti-||ni
magni ad trigesimum ...

Christopherson, John

[Köln], 1569

Oratio panegyrica pro ecclesiarum exaedificatione recitata, & Paulino
Tyrriorum episcopo dedicata. Cap. IIII.

urn:nbn:de:hbz:466:1-29861

ministeriis exequendis celebrati: erant item arcana passionis seruatoris symbola. Cuiusque item ætatis genus, cuiusque sexus multitudo, vt maris & fœminæ, totis cogitationis viribus, læta mente, alacri animo per preces, & gratiarum actiones, Deum omnium bonorum authorem venerati sunt. Singuli etiam ecclesiarum præsidēs, qui in conuentibus aderant, singulas orationes panegyricas habuerunt: & vt vis & facultas dicendi suppetebat cuique, sic quisque eam celebritatem prædicauit. Tyri autem vir quidam valde modestus, progressus in medium, orationē accurate contextam, in ipsa crebra ecclesiæ frequentia, multis præsentibus gregis Christi pastoribus, qui quiete & decore audientiam fecerunt, recitauit: inq; ea nominatim vnum solum episcopum, facile præstantissimū, deoq; charissimum (cuius opera ac studio egregium templum ibi, quod splendore omnia templa gentis Phœniciæ longe superabat, magnifice fuit extructum) summis laudibus extulit: sicq; dicere ingressus est.

*Oratio panegyrica pro ecclesiarum exædificatione recitata,
& Paulino Tyriorum episcopo dedicata.*

CAP. IIIII.

AMici Dei, & sacerdotes, qui sacrosancto podera indumento, cœlesti gloriæ corona, diuina vnctione, & sacrata sancti spiritus stola circumvestiti, tuq; venerandum noui ac sancti Dei templi decus Pauline, qui eximie prudentiæ insignibus à Deo exornatus, egregia florentis & integræ virtutis opera, actionesq; edidisti, cui ipse Deus, qui vniuersum mundum suo complexu continet, sui in terra domicilij ac templi exædificationem renouationemq; ad Christi, vnici & primogeniti ipsius verbi, sanctæq; & decoræ eius sponsæ ecclesiæ honorem concessit: siue quis te nouum Beseleel diuini tabernaculi architectum velit appellare, siue Salomonem nouæ Hierusalem veteri illa longe præstantioris regem, siue etiam nouum Zorobabel, qui templo Dei multo maiorem splendorem, quàm quò antea nitebar, adiecit: quin etiam vos compello, o sacri gregis Christi oues, diuini

D d verbi

EUSEBII HISTORIAE

verbi familia, schola modestiæ, augustum & diuinum pietatis auditorium: quemadmodum nos iam olim, admirabilia Dei prodigia, & miracula à Domino edita, eiusque in illis beneficia in homines declarata, per diuinas sacre scripturæ lectiones auditione accipere poteramus, & ita diuinitus instituti cum Dauide hymnos & pias cantiones in Deum resonare hoc pacto (Deus auribus nostris audiuius, patres nostri annunciauerunt nobis: opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis) sic iam deinceps non auribus & verborum sono brachium excelsum, & dextram cælestem Dei omnium bonorum auctoris, summi nostri regis percipere, sed re & factis (vere dicam) & oculis coram, rerum gestarum, quæ quondam erant memoriæ proditiæ, fidem & veritatem intueri, & propterea hunc secundum victoriæ hymnum merito canere possumus, & ita perspicue eloqui ac dicere cum propheta: sicut audiuius sic & vidimus, in ciuitate domini virtutum, in ciuitate Dei nostri. At in qua tandem ciuitate? nunquid in hac, quæ nuper à Deo extructa & fabricata est, quæ est ecclesia Dei viuentis, columna & firmamentum veritatis? de qua sic etiam aliud diuinum oraculum annuntiat. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. In quam, cum Deus omnis boni largitor nos per gratiam vnigeniti filij sui congregauerit, quisque eò accersitus sic voce & sermone decantet. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus. Et iterum: Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitacionis gloriæ tuæ. Ac non singuli solum, sed simul vniuersi vno spiritu, vnoque animo Deum venerantes personemus: Magnus Dominus & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius. Etenim reuera ipse magnus est, & magna domus eius, excelsa, ampla, & pulchritudine speciosa præ filiis hominum. Magnus dominus qui facit mirabilia solus: magnus qui facit magna & inscrutabilia, gloriosa & eximia, quorum non est numerus. Magnus qui occasionum & temporum vicissitudines commutat, qui deponit reges, & constituit: suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles à terra. Esuriētes

Psal. 43.

Psal. 47.

1. Tim. 3.

Psal. 83.

Psal. 121

Psal. 25.

Psal. 47

Psal. 112.

Luc. 1.

tes

res impleuit bonis, & brachia superborum contriuit. Vnde non fidelibus solum, sed infidelibus etiam res olim à se gestas in sacris literis memoriæ proditas veras esse confirmauit ille ipse, qui est rerum admirabilium opifex, qui magnarum architectus, qui vniuersarum Dominus, qui totius mundi fabricator: qui omnipotens totus bonus, vnus & solus Deus. Cuius spiritui obsequentes, nouum canticum cantemus ei, qui facit mirabilia solus: quoniam *Psal. 135* in seculum misericordia eius: ei qui percussit reges magnos, & occidit reges fortes: quoniam in seculum misericordia eius: quia in humilitate nostra recordatus est nostri Dominus & redemit nos ab inimicis nostris. Atque hisce præconiis primum omnium rerum parentem & procreatorem celebrare non aliquando desistamus. Secundum etiam bonorum authorem, diuinæ cognitionis explicatorem, magistrum veræ pietatis, impiorum euersorem, interfectorem tyrannorum, rectum vitæ moderatorem, nostri omnium, cum essemus reprobati & reiecti, seruatoré Iesum ore concinentes veneremur. Nam solus ille benignissimi patris benignissimus & vnigenitus filius, paternæ clementiæ desiderio moré gerens, nostri naturâ, qui in peccatorum corruptione & eluie volutati iacebamus, libenter induit: & tanquam medicus longe præstantissimus, tristes & ærumnosos ægrotantium morbos, quò illis largiatur salutem, intuetur, horrida & tetra vlcera contrectat, & propter alienas calamitates, proprio ac suo corpore dolores exhaurit. Qui nos non modo morbo vexatos, grauibus vlceribus, & sanie tabescentibus vulneribus oppressos, sed iam in numerum mortuorum relatos, ex ipso opaco mortis recessu ad suam gloriâ participandam recuperauit. Quippe nemini alij eorum, qui in cælo fuerunt, tantum suppetebat roboris, vt tot perditos homines re quidem ipsa posset ad salutem reducere. Solus igitur Christus, graue onus nostræ afflictæ & calamitosæ corruptionis in se suscepit, solus nostros exantlauit labores: solus multâ pro impietatibus nostris subiit: solus non semineces, verum omnino in monumētis, in sepulchris fœtidos, & iâ grauiolētes restituit: solus & olim & iam studio suo, & cura beneuola præter cuiusq; nostri

EVSEBII HISTORIAE

ipforum spem & expectationem seruauit: solus denique magnam paternorum bonorum affluentiam nobis imper-
 tit: qui est vitæ author, lucis largitor, magnus & eximius
 noster medicus, rex, Dominus & Christus Dei. Et sicut
 quondam, cum humanum genus vniuersum, dæmonum
 impiorum fraude, & malignorum spirituum conatu esset
 quasi nocte quadam obscura, & densa caligine obtectum,
 obrutumq; semel ipse solus apparens ardentibus luminis
 sui radiis, multiplices & tortuosas scelerum nostrorum
 catenas tanquam ceram igne liquefactam dissoluit: ita
 iam cum propter tantam gratiam, propter tantum benefi-
 cium, inuidia omnis virtutis inimica, & scelestus dæmon
 totius probitatis hostis, prope præ iracundia disruptus
 esset, & omnes suas lethales ac mortiferas copias aduer-
 sum nos iustruxisset, & primum instar rabidi canis dentes
 in lapides contra ipsum proiectos illisisset, & furorem
 suum, qui contra pios viros, aduersarios suos incendi so-
 let (dum immanem suam ac plusquam belluinam rabiem
 in lapides templorum, & inanimam sacrarum ædium ma-
 teriam conuertebat, & ecclesiarum vastitatem ac ruinam,
 sicut ipse secum putauit, edebat) in tela inanima expuis-
 set, cumq; deinceps horrenda sibila & serpentinas ipsius
 ac pestiferas voces, nonnunquam per impiorum tyranno-
 rum minas & terrores, interdum per nefanda & contume-
 liosa perditorum principum decreta profudisset, exitia-
 leq; mortis virus ex faucibus euomisset, & lethalibus
 ac perniciosis venenis, animas à se inescatas infecisset, &
 mortiferis mortuorum simulachrorum victimis eas ferè
 ad æternam mortem trussisset, & homines belluina imma-
 nitate efferatos cõtra nos incitasset, eosq; omne crudeli-
 tatis genus in nos exercere coegisset, rursus quasi de inte-
 gro ille magni consilij angelus, potentissimus omniũ rex,
 summus Dei dux, postquam fortissimi regni ipsius mili-
 tes erant omni tormentorũ genere, quæ patienter & con-
 stanti animo pertulerat, satis superq; exercitati, ex inopi-
 nato sese ostendit, omnesq; hostes & inimicos suos ita
 penitus deleuit, & redegit in nihilũ, vt ne nominari quidẽ
 aliquando videatur: & quos sibi charos, quos amicos ha-
 bebat, apud oẽs, non homines modo, sed cælestes etiã po-
 tētia.

restates, solem, lunam, sydera, cœlum ac mundum vniuersum præter omnium opinionem ad tantam gloriam eue-
xit, vt iam (quod quidem non alias) summi imperatores,
honorem, quem sunt ab eo consecuti, plane sentientes, in
detestabiles mortuorum idolorum vultus ac effigies ex-
pauant, profanos dæmonum cultus poterant, veterem errorem
à patribus ductum irrideant, vnum solum deum communem
cum omnium, tum ipsorum patronum agnoscant, Christum
dei filium summum vniuersorum regem fateantur, eum ser-
uatorem inscriptionibus in columnis incisis pronuntiet
& præclara eius facinora, victoriasque contra impios par-
tas literis maiusculis ad perpetuam memoriam in tabulis
media in vrbe, quæ totius orbis terrarum regina est col-
locatis, scite describendas curarint: adeo vt ex omnibus
qui à primo æuo extiterint, solus Iesus Christus seruator
noster, ab imperatoribus qui summum in terris principa-
tum obtinent, non tanquam rex ab omnibus de more con-
stitutus esse concedatur, sed vt ingenuus dei omnipotenti-
tis filius, & Deus ipse vniuersitatis moderator summa ve-
neratione dignetur. Idque planè meritisimo. Nam quis
vnquam regum tantum virtutis ac potentiæ nactus est, vt
nomen suum ita posset propagare, vt omnium hominum
aures percelleret, inque omnium ore ac sermone versaretur.
Quis princeps leges tam pias tamque modestas instituit
easque tam firme constabiliuit, vt omnes homines ab vlti-
mis terræ oris, ad extremos usque totius mundi terminos
cum illas approbarent, tum iisdem sua sponte morem ge-
rerent? Quis gentes indomitas, moribus barbaras ac im-
manes, legibus quantumuis mansuetis & benignis re-
pressit? Quis tot integris seculis ab omnibus oppugna-
tus, virtutem & potentiam, quæ supra hominem putanda
est, ostendit, ita vt in dies singulos magis magisque floreret,
& per omnes hominum ætates reuiresceret? Quis gentem,
de qua non aliquando ab omni seculorum ætate auditum
fuerat, non dico in aliquo terræ angulo clanculum abdidit,
sed passim in vniuersum terræ orbem qui sub sole est dif-
fudit? Quis pietatis armis milites suos adeo muniuit, vt
animos adamante duriores robustioresque in certami-
bus præliisque contra aduersarios susceptis declararent?

EUSEBII HISTORIAE

Quis vnquam regum post mortem tantum viribus ac po-
 tentia valuit, tot bella gessit, tot trophæa contra inimi-
 cos statuit? Quis denique tam regalibus tamq; magnifi-
 cis palatiis, tam præclaris templis auguste consecratis om-
 nem locum, regionem & ciuitatem tam Græcorū quàm
 Barbarorum illustrauit? Egregia autem huius templi or-
 namenta monumentaque, quæ sunt tam augusta reuera,
 tam magnifica, tanta admiratione digna, & velut illustres
 imagines, regnū seruatoris ob oculos nostros statuen-
 tes, (quoniam etiam iam ipse dixit & facta sunt, ipse man-
 dauit & creata sunt: etenim potentia ipsius verbi Dei
 summi omnium regis & moderatoris à nemine resisti po-
 terat) accurate considerare, & quid singula eorum sig-
 nificent, disquirere, proprio quodam otio & separato
 egerent: neque ea solum, verum etiam propensum stu-
 dium eorum, qui in hoc templo ædificando laborem
 suum & operam posuerunt, quale sit, & quanti æstime-
 tur ab ipso Iesu Christo, quem diuinis laudibus efferi-
 mus, qui viuum animorum nostrorum templum intue-
 tur, qui domum ex viuis incedentibusque in terra lapi-
 dibus constructam, beneque & firmiter super fundamen-
 tum Apostolorum & prophetarum locatam contempla-
 tur: cuius lapis angularis ille ipse est: quem tamen non
 solum veteris illius ædificij, quod iam dirutum est, sed
 huius etiam, quod nunc ex multis hominibus constat,
 architecti mali, ex malis edocti penitus reprobarunt, ta-
 men pater & olim, & iam approbans, in caput anguli ec-
 clesiæ quæ est omnium nostri communis collocauit.
 Hoc igitur ex nobis ipsis extractum viuū viuientis Dei té-
 plum, maximum & maxime vero Dei verbo decorum sa-
 crarium, cuius intima adyta, quæ sub vulgi aspectum cade-
 re non possunt, quæ reuera sancta sunt, & sancta sancto-
 rū, quis aliquando introspexisse se audeat affirmare? Quis
 oculos suos intra sacros eius ambitus iniicere potest, nisi
 solus magnus ille & summus omnium pōtifex, cui soli fas
 est cuiusq; animæ rationalis arcana perscrutari? Verum
 forsitan etiam vni alteri (duci nimirum, qui isti exercitui
 & gregi Christi præsidet) proxime secundum eum simili-
 ter huius muneris potestas datur obeundi: cui ipse primus
 & ma-

Esat. 148

& magnus pontifex Christus secundas in templo quod hic apud nos est, impertit: quē pastorē vestro sancto gregi præfecit: quē cōsensu & iudicio patris, vestri populi moderatorem designavit: quem tanq̄ ministrum & interpretē nouum Aaron, aut Melchisedech effigiem filii Dei representantē, manentē & cōmunibus vestri omniū precibus ab ipso domino ad immortalem gloriam reseruatū cōstituit. Deferantur igitur huic soli post primum illū & maximū pontificē, Etli nō primæ, at secūdæ partes intimam animorū vestrorū cogitationē contēplandi inspiciendiq; . Qui iam cum multa experiētia, tum prolixo tēporis spatio in vnūquemq; vestrū accurate inquisiuit: quiq; magno studio & diligenti cura oēs vos modestia, & vero pietatis verbo instituit: qui deniq; potest præ ceteris earū rerum, quas ipse diuina ope adiutus peregerit, rationem reuera exquisitam reddere. Quemadmodū autē summus & magnus noster pontifex Christus, quæ patrē facientē videt, eadē (ita de se ipse loquitur) similiter & ipse facit: Sic iste pontifex in summum pontificem Christum, tanquam in magistrum synceris mentis oculis intuens, quæ eum facere animaduertit, illorum quasi archetypis vsus exēplaribus effigies, quoad eius fieri potest, tanq̄ probus artifex simillime ad ea ipsa exprimit: nihilo plane inferior ipso Besileel, quem Deus diuino spiritu sapientiæ, intelligentiæ, & reliquæ artificiosæ solertisq; peritiæ imbuit, & ad tabernaculū siue tēplum exædificandū (quod cœlestia mysteria per symbola quedā & notas adūbraret) accersuit. Eodē modo igitur isto viuā Christi totius Dei verbi, sapientiæ, luminis imaginē suo ipsius animo figurans, ne dici quidem potest, quanta cum magnificentia, quam liberali & immensā animi alacritate, quanta cū omniū vestrū ad eam rem propensione ac studio (qui liberali sumptuum & munerum collatorū amplitudine tam enixe, tamq̄ benefice prospexistis, ne quicquam eius proposito, vllō modo deesset) magnificentum & egregiū Dei altissimi tēplum, quod oculis cerni potest, simile plane natura sua exemplari, præstantioris templi, quod sub sensum humanum non cadit, fabricatus sit. Hunc autem locum (par est enim primum

EUSEBII HISTORIAE

omnium de eo verba facere) quæ hostes præ maliuolentiâ
 omni spurca & impura materia ac sordibus exaggeraue-
 rant, iste minime neglexit, neq; eorum qui eius nequitia
 erant authores, cessit improbirati, idque cum licuisset ad
 alium locum (alii namq; ferè infiniti erant in ciuitate)
 perrexisse, sicque permagnam laboris repperisse leua-
 tionem, & multis molestiis se penitus expediuisse. Iste
 tamen primum se applicauit ad opus: deinde vniuersum
 populum propensa animi intentione ad illud excitauit:
 & simul atque ingentem manû turbamq; ex omnibus co-
 egerat, primû laboris certamen ille ipse obiit: consenta-
 neum sane ratus, vt ista cum primis ecclesia, quæ fuisset
 ab hostibus expugnata, quæ graues ruinas passa, quæ per-
 secutionis imperus cum ante nos, tum vnâ nobiscum su-
 stinuisset, quæ instar matris liberis suis orbata esset, sin-
 gularis beneficentiæ beneficentissimi domini nostri ac
 seruatoris particeps nobiscum fieret. Postq; enim visum
 fuit magno nostro pastori Christo, feris, lupis, & omni
 immani agrestiq; belluarû genere abacto, & dentibus le-
 onû, vt diuina oracula loquuntur, contritis, filios suos in
 vnû de integro cõuocare, gregi suo ouile quoddâ egre-
 giû meritissimò quidè erexit, quo inimicû cõfunderet &
 vltorè: & detestabiles impiorû conatus profusus retunde-
 ret. Atq; hi quidem Dei ocores iam non sunt, quoniâ nõ
 omnino erant, qui ad exiguû tẽpus, nõ solum aliis exhi-
 buere molestias, verû etiam ipsi iisdem conturbati fuere:
 suppliciûq; deinde æquum debitumq; subeûtes, seipfos,
 amicos, domos & familias suas funditus euerterunt: adeo
 vt vetera vaticinia in sacris literis perscripta rata reuera
 & fidelia cõprobentur: in quibus diuinus sermo cum alia
 verè asseuerat, tû ista etiâ de his impiis euidenter pro-
 nuntiat: gladiû extraxerûnt peccatores, intenderunt arcû
 suum, vt percutiant pauperè & inopè, & trucident rectos
 corde. Gladius eorû intret in corda ipforû & arcus eo-
 rû cõfringatur. Et iterû. Perit memoria eorum cum so-
 nitu, & nomen eorû delesti in æternû, & in seculû seculi.
 Quoniam cum in malis erant, clamauerunt, & non erat
 qui saluos faceret, ad dominû & nõ exaudiuit eos: quin-
 etiam ipsi obligati sunt & ceciderûnt, nos aut̃ surreximus,
 & cre-

Psal. 36.

Psal. 9.

Psal. 17.

Psal. 72.

& erecti sumus. Atq; illud quod his verbis elatum erat, (domine in ciuitate tua imaginé eorú ad nihilú rediges) iam oculis cuiusq; verú apparet. Cæterú vt hi, giantiú more bellare cum Deo neutiquá veriti, talem sunt vitæ exitum consecuti: Sic ecclesia Christi, quæ opinione hominum deserta & desperata erat, propter singularé patientiá tormentorú, ob dei amoré susceptorú, talé exitum habuit, qualis iam perspicue cernitur: vsq; adeo vti Esaię prophetia pulchre illi cõsentiat. Letare deserta solitudo, quæ exiccata es. Exultet solitudo, & floreat vt lilium. Et florebüt, & exultabunt loca deserta: roborámini manus languétes, & genua debilia: consolationé capite pusillanimi mente: cõfortamini ne timeatis: ecce deus noster iudiciú reddit, & reddet: ipse veniet & seruabit nos: quoniam, inquit, erupit in deserto aqua, & vallis in terra sitiente, & arida erit in paludes, & in terram sitienté fons aquæ erit. Atq; vt ista olim verbis diuinitus prædicta, sacris literis cõmendata sunt: sic euenta eorú non amplius auditione, sed re ipsa nobis traduntur. Solitudo hæc quæ est in aquosa vidua quæ consolatione destituta, cuius in sylua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in id ipsum, quã in securi & ascia cõtriuerunt, cuius libros corripendo, incenderunt igne sanctuariú dei, in terra poluerunt tabernaculú nominis eius, quam vindemiarunt oēs transeuntes per viam, dirueruntq; eius sepes, quam exterminauit aper de sylua, & singularis ferus depastus est, admirabili Christi potentia iam cū ei visum sit, iterú floreat vt liliú. Quippe sicut id tēporis etiam ipse nutu & virtute, tanq; à patre diligenté curá de ea suscipiente castigabatur (quæ enim diligit dominus castigat: flagellat omné filiú, quæ recipit) sic vbi iam satis castigata est, rursus de integro cõlitus exultare præcipitur. Efflorescit, vt liliú, & diuinum suum odoré in oēs homines efflat. Quoniam inquit erupit aqua in deserto: hoc est riuus salutaris lauacri in quo diuinitus ingenerati sumus. Et iam solitudo quæ ante arida erat, in stagna dissoluta est & in sitientem terram ebullit fons aquæ viuientis. Manus quæ prius languidæ erant sunt reuera roboratæ. Atque hæc præclara & illustria monumenta exempla quæ oculis

*Esa. 35.**Psal. 73.**Psal. 79.**Hebr. 12.*

EVSEBII HISTORIAE

eernimus sunt manuum roboratarum opera. Quin etiam
 genua, quæ iam pridè debilitata erant, & dissoluta, pro-
 prio gressu fruuntur, rectam diuinæ cognitionis semitam
 insistant, & mature ad propriū & familiarè gregè summi
 & benignissimi pastoris Christi festinant. Quod si qui
 minis tyrannorum perterriti, animis obtorpuerunt, ne
 istos quidè salutaris dei sermo curationis patitur exper-
 tes esse, sed eos benigne admodum sanat, & ad verum
 diuini numinis solatium percipiendum incitat dicens.
 Consolationem capite pusillanimi mente. Confortami-
 ni ne timeatis. Iste nouus noster & præclarus Zoroba-
 bel, quoniam solerti & perspicaci mentis intelligentiâ
 percipiebat diuinum sermonem, prædicentem solitudi-
 nem illam, ecclesiam dico, propter dei amorem vastatam,
 post acerbam captiuitatem, & abominationem desolati-
 onis, his commodis, quæ supra posui, potituram, ob eam
 causam non mortuum istud ecclesiæ cadauer aspernatus
 est, sed primo omnium obsecrationibus, ac præcibus,
 communi omnium vestri consensu, patrem placatum &
 propitium effecit, & solum eum, qui mortuis vitam tri-
 buit, auxiliatorè & adiutorem sibi asciscens, ecclesiâ hanc
 prolapsam, simul ac eam purgauerat, & sordes inde pe-
 nitus exemerat, erexit: deinde non veteri ornatu, quem
 olim habuerat, decorauit, sed qualem à diuinis eloquiis
 didicerat, manifestò ita referentibus: Erit gloria domus
 huius posterior, longe supra priorem. Ob quam causam
 vniuersum locum multo amplioribus terminis circum-
 scribens, exteriorum ambitum muro vndiq; muniuit, vt
 firmissimum totius operis propugnaculum existeret.
 Ingens vestibulum in sublime erectum versus orientis
 solis radios protendit, vt iam qui longe extra sacros il-
 lius ambitus consistant, ex eius aspectu perfacilem con-
 iecturam facere possint, eorum quæ sunt intus tam arti-
 ficiose fabricata. Quin etiam Gentiles ipsi non parum
 ad primos eius introitus contemplandos alliciuntur,
 vnde nemo ipsum templum præterit, qui non sicut pri-
 oris vastitatis recordatione renouata non exiguum do-
 lorem, sic ex hoc eius admirabili & diuino opificio per-
 magnâ lætitiâ animo capit. Cuius quidè opificii aspectu,
eum

Ms. 35.

eum qui superiorem eius euerfionem deploraret, hic no-
 ster sperabat ita prolestatum iri, vt in ipsum templum li-
 benter ingredi vellet. Ei autem qui portas iam ingressus
 fuerit, non fit potestas impuris & illotis pedibus statim
 in sancta sanctorum ascendendi, sed immensa quedam inter inta-
 mū sanctuariū, & primos introitus intercedit intercape-
 do, quæ quatuor obliquis porticibus tanquā in gyrū deco-
 rata est: locus autē sanctuarii in specie quadrati columnis
 sublimib⁹ est vndiq; circūseptus: quarū media interualla
 sunt interstitiis ligno, instar retis, aut transfennæ cancella-
 tis, in mediocrē & æquabilē lōgitudinē porrectis circū-
 clusā, mediū sanctuarium desuper apertū & patēs relictū,
 quò cælū suspiciatur & subtilis aer lucis radiis collustra-
 tus intromittatur. Deinceps fontes ex aduersā fronte tē-
 pli profluenti aqua redundātes positi, quibus oēs qui in
 sacros tēpli ambitus introeunt sordes corporū abluant;
 qui fontes sacrosancta Baptismatis lauacra representant.
 Atq; hic locus in quo singuli introeuntiū primū vt se la-
 uēt morantur, sicut cuiq; ornatū & splendorē affert, sic
 illis, qui primis fidei principiis instituēdi sunt, mātio per-
 cōmoda est ad acquiescendū. Quinetiā quo istas res ad
 oculos capiendos magna operū varietate cōcinne illu-
 straret, aditus ad templū patentes, pluribus porticibus
 intrinsecus fabricatis confecit. Rursus ex vno templi la-
 tere, quod ad solis radios vergit, tres portas construxit:
 quarum mediam duabus aliis vtrinque collocatis magni-
 tudine, & laxitate ad maiorem amplitudinē longe præ-
 stare cupiens, repagulis æneis & ferro obductis colliga-
 tisq; variis cælaturis artificiose expolitis, eam exorna-
 uit, eiq; tanquam decumanæ portæ, custodes præfecit.
 Eodem modo porticibus ex vtraq; parte templi positis
 parem vestibulorum numerum adiecit, & in his desuper
 varias fenestras ad templum maiore luce collustrandum
 excogitauit, easque subtili & arguto opere ex ligno
 confecto perpulchrē variauit. Sanctuarium autē locuple-
 tiore, splendidioreq; materia vestiuit vndiq;, inque ea
 extruenda, affluentī sumptuum magnificentia vsus est.
 Verum templi longitudinem latitudinēq; describere, &
 insigne eius decus, amplam magnitudinem, quæ omnem
 facile

EVSEBII HISTORIAE

facile orationem superat, splendidum operum aspectum, fastigii altitudinem prope ad cœlum pertingentē, eximias deniq; cedros Libani superiectas, hoc loco dicēdo profēqui superuacaneū arbitror: quorū mētione diuina eloquia minime silētio prætereant, sic locuta: *Lætabūtur ligna domini, & cedri libani, quas plantauit.* Quid at tinet iam solertis & perpolitæ fabricæ descriptionem, summamq; pulchritudinem, quæ in quaq; parte mire re- lucet exquisite explicare, præsertim cum oculis melius perspici possit, quam verbis exprimi. Porro Sanctuario hoc modo absoluto & perfectō, sellisq; quibusdam in altissimo loco ad præsidium ecclesiæ honorem collocatis, subselliis præterea vndique ordine dispensatis de- core eximieq; exornato, altariq; denique tanquam sancto sanctorum in medio sanctuarii sito, ista rursus, ut à plebe & multitudine eò non posset accedi, cancellis ex ligno fabricatis circumdedit: qui adeo artificiosa soler- tia ad summum elaborati sunt, ut mirabile spectaculum intuentibus exhibeant. Imo ne solum quidem templi ab eo iacebat neglectum: nam marmore summo cum or- natu, stratum illustrauit. Iam de cetero exteriores san- ctuarii partes aggressus, exedras, & ædículas vtrinque maximas illas quidem perpolite extruxit, eaq; ad late- ra eius affabre coagmentauit, atque adeo ad fenestras inferioris templi affixit. Quæ eorum causa, qui purga- tione & aspersione per aquam & spiritum sanctum ege- rent, hic noster placidissimus Salomon huius templi dei ædificator effecit, ut non amplius verbo, sed re ipsa & ve- ritate prophetia cœlitus edita, expleta cerneretur. facta est enim iam vere gloria domus huius posterior, supra priorem. Pari ratione ecclesia catholica quæ antehac Tyrannorum insidiis obruta erat, & diaboli hostis pro- bitatis, tanquam apri de sylua incursionibus vastata, iam per gratiam Seruatoris omni impura & scelesti tyranni- dis stirpe purgata est, & post abominationem desolatio- nis ad maiorem splendorem, quam qui prius in ea eluce- bat, restituta, præter omnium opinionem mirifice enitet, adeo ut gloria eius posterior priorem excellat plurimū. Nam quoniā pastor illius & domin⁹ Iesus semel pro ipsa mortem

mortem appetiit, & post passionem, corpus mortale & caducum, quod eius gratia induerat, in gloriosum & immortale commutauit & carnem morti obnoxiam ex corruptione ad immortalitatem traduxit, idcirco par erat & rationi consentaneum, vt illa non aliter atque seruator mira ratione commutaretur. Et quamquam promissionē rerum, hisce quibus iam fruitur longe præstabiliorem accepit, & propterea maiorem regenerationis gloriam in resurrectione corporis incorruptibilis cum choro angelorum lucis æternæ in ipsa Dei regia supra cælos sita cum Christo Iesu eius patrono & seruatore ad secula deinceps sempiterna percipere desyderat: tamen interea loci in hoc præfenti seculo, ea ipsa quæ pridem vidua & deserta solitudo fuit, his per Dei gratiam circumuestita floribus, facta est (vt prophetia loquitur) reuera vt lilium. Atque quo pacto veste nuptiali accepta, & corona decoris ornata, velut choreas ducere, ad gratias deo regi agendas & ad eum lætis vocibus honorandum per Hesaiam doceatur, eam ipsam loquentem audiamus. Exultet anima mea in domino. Induit enim me veste salutis, & tunica lætitiæ circumdedit me, tanquam sponsum mitra, & tanquam sponsam decorauit me ornamento: & sicut terra augens florem suum, & vt hortus seipsa sua oriri faciet sic dominus Deus oriri fecit iusticiam, & exultationem coram vniuersis gentibus. His igitur ipsa gestit & tripudiat: sed quibus sponsum, sermo cœlestis ipse Iesus Christus ex aduerso illi respondeat, audi dominum dicentem. Ne timeas quod confusa fuisti, neque reuereris, quod exprobrata. Quia ignominia perpetua obliuisceris, & probri viduitatis tuæ non recordaberis. Non vt mulierem desertam & pusillam animo vocauit te dominus, neque vt mulierem ex iuuentute odio habitam, dixit deus tuus: tempore exiguo dereliqui te, & in misericordia magna miserebor tui. In ira exigua auerti faciem meam abs te, & in misericordia æterna miserebor tui, dixit qui liberauit te dominus. Surge surge, quæ bibisti ex manu domini poculum furoris sui. Poculum enim ruinæ, calicem iræ meæ ebibisti, & exinaniuisti: & non erat, qui consolaretur te ex omnibus liberis tuis, quos

Esai. 61.

Esai. 54.

Esai. 50.

pepe-

EVSEBII HISTORIAE

peperisti, & non erat qui prehēderet manum tuam. Ecce
 accepti de manu tua poculū ruine calicē irę meę, & nō ad-
 iicies, vt amplius bibas illum, & dabo illum in manus eo-
 rum, qui iniuria affecerunt te, & qui humiliauerunt te.
 Surge, surge indue robur, indue gloriam tuam, excute
 puluerem & surge. Afside, folue vinculum collitui,
 Eleua vndique oculos tuos, & vide congregatos filios
 tuos. Ecce congregati sunt, & venerunt ad te. Viuo ego,
 dicit Dominus, quia omnes illos, vt ornatum indues, &
 circumpones eos, tanquam sponsa decorem. Quia loca
 deserta tua & diruta & ruinosa iam angusta reddentur,
 ab inhabitatoribus tuis. Et elongabuntur abs te, qui ab-
 forbuerunt te. Dicent enim in aures tuas, filii tui,
 quos perdidisti, angustus est mihi locus. facito mihi
 locum vt inhabitem. Et dices in corde tuo. Quis genuit
 mihi istos? Ego orba sum liberis & vidua. Istos quis e-
 ducavit mihi? Ego relicta sum sola. Isti mihi vbi erant?
 Hęc Esaias antea vaticinatus est. Hęc olim in sacris
 literis de nobis tradita. Par autem erat istorum ver-
 borum veritatem, iam tandem reipsa completam fore.
 Porro eiusmodi voces sponsi verbi Dei ad suam spon-
 sam sacram, & sanctam ecclesiam loquentis, merito iste
 sponsæ exornator Paulinus, Domum desertam, ruina
 iacentem, ab hominibus desperatam, communibus om-
 nium vestri præcibus, manuumque vestrarum opera ad-
 iuncta, adiutus, Dei omnium gubernatoris ope, & Iesu
 Christi virtutis præsidio ei erexit excitauitq; taliq; rati-
 one eam cōstruxit, qualem ex sacrorum oraculorum de-
 scriptione didicisset. Atq; vt hoc certe miraculum maxi-
 mum est, & supra omnem admirationē, his in primis, qui
 soli externarum rerum viso & contemplatione animum
 attendunt: sic illa archetypa, & exemplaria, quæ primam
 harum rerum speciem repræsentant, menteq; sola perci-
 piuntur, quæ decora eximiaq; sunt, renouationes dico
 diuini & rationalis in animis nostris ædificii, omnia mira-
 cula longe superant. Quod quidē ædificium ipse Dei fi-
 lius ad suam ipsius effigiem fabricatus, omnino in omni-
 bus partibus Dei speciem illi largitus est, & naturam im-
 mortalem, corporis expertem, rationis perticipem, ab
 omni

omni terrestri & concreta materia alienam, substantiam
 sola mentis intelligentia cognita ei tribuens, semelq; in
 initio ex eo quod non erat, in id ut esset efficiens, spon-
 sam sanctam, & templum sacrum sibi ipsi, & patri suo archi-
 tectatus est. Idemq; ipsum ille ipse perspicue suis verbis
 ostendit: Sic enim loquitur: Inhabitabo in illis, & inam-
 bulabo, & ero eorum deus, & ipsi erunt mihi populus.
 Ac talis a deo in principio anima fuit, perfecta scilicet ac
 sincera, utpote quae caelestis dei verbi imaginem vere
 representavit. Verum ut primum daemone nefaria inui-
 dia & aemulatione suo ipsius libero arbitrio, perturbatio-
 nibus nequitiae se dederat, deus ab ea recessit: & pro-
 pterea, tanquam patrono ac defensore suo destituta, fa-
 cile capi, facile in eorum insidias venire poterat, qui tam
 diu in eam a deo graui inuidia flagrassent. Itaq; testudini-
 bus & machinis inimicorum, hostiumq; qui non oculis
 cerni illi quidem, sed mentis acie solum percipi possunt,
 obiecta, notabili ruina concidit: vsq; eò, ut lapis virtu-
 tis super lapidem consistens non omnino permaneret in
 ea, sed tota penitus humi prostrata tanquam mortua ia-
 ceret, naturalibus dei notionibus omnino orbata. Eam
 igitur, quae erat ad dei imaginem fabricata, delapsam vasta-
 uit, non aper hic de sylua, qui sub aspectu nostro subiici-
 tur, sed perniciosus daemon & agrestes belluae, quae co-
 gitatione solum intelliguntur: quae quidem prauis affe-
 ctionibus quasi ardētibus suae improbitatis telis illam incē-
 derūt, itaq; igne, sacrum reuera dei concremarūt sanctua-
 rium: In terraq; polluerūt tabernaculum nominis eius. Dein
 de eam miseram magno aggere obruētes, in desperationem om-
 nis salutis prorsus cōiecerunt. verū hic curator eius, salu-
 tatis dei sermo, splendor patris, illam ubi debita pro pecca-
 tis suis luisset supplicia, iterum de integro incredibili patris
 optimi erga humanum genus clementiae obsecutus in pristi-
 num statum restituit. Rursus cum postea a diaboli ministris op-
 pugnata esset, seruauit incolumem: ac primū imperatoribus
 ac principibus sumis sanctissimisq; sibi ascitis, eorum opera
 vniuersum mundum omnibus impiis ac pestiferis hominibus,
 atq; a deo crudelibus & deo infestis tyrānis tanquam labe per-
 niciosa, purgavit. Deinde vero viros, sibi cognitos, hoc
 est iam-

2. Cor. 6.

Psal. 73.

EUSEBII HISTORIAE

est iam pridem ipsi per vitæ sanctimoniam consecratos, clam & occultè, tanquam in tristi & aspera persecutionis procella, ipsius protectione quasi integumento quodam opertos obductosque in lucem educens, & præclaris sacri spiritus donis perpulchre adornans, rursus animas paulo ante velut sordibus inuolutas, omni colluie & ingenti impiorum decretorum aceruo oppressas, per istos palis & lagonibus, hoc est acribus ad animum ferendum salutaris doctrinæ monitis effodit, expurgauit, absterfit: & ubi locum ac sedem mentis omnium vestrum splendidam & claram effecerat, de reliquo huic sapienti & pio præsidii concredidit: qui ut in aliis rebus tum ad iudicandum acutus, tum ad rationem, quid in quaque re agendum sit, ineundam, perspicax existit: sic in interiore animarum tanquam fortitò illi commissarum cogitatione recte discernenda & benigne disquirenda prudens & grauis: & à primo fere die hucusque in animo cuiusque sicut cuique accommodatum censuit, ædificare non aliquando cessauit. Interdum aurum fulgens, nonnunquam probatum & purum argentum eximios non raro ac preciosos lapides, ut sacram denuo ac mysticam suis erga vos officii compleret prophetiam, per quam dictum est: *Esai. 54* Ecce ego præparo tibi carbunculum lapidem tuum, & fundamenta tua sapphirum, & propugnacula tua Iaspidem, & portas tuas lapides Christi, & murum tuum lapides electos, & omnes filios tuos doctos à deo, & in multa pace liberos tuos, & in iusticia ædificaberis. Iusticia igitur ædificans, pro ratione totius populi suas distribuit facultates. Nonnullos exteriori ambitu ceu muro circumsepit, hoc est fide non ficta vndique munit: Cuius generis infinita est multitudo, quæ structuram magnificentiorum ferre non valet. Quosdam ad introitus versus templum inferius patentes admittit: illosque ianitores constituit ut homines in templum intromittant: qui sane tanquam templi vestibula non immerito putantur. Alios primis columnis aulam templi ad quadrati speciem extrinsecus ambientibus suffulcit, id est, intra prima literæ quatuor Euangeliorum quasi repagula introducit. Alios ad Sanctuarii septa collocat: nempe catechumenos

chumenos, & eos qui in incremento ac progressu fidei
 versantur, quiq; ab intimis arcanisque mysteriis, quibus
 perfecte fideles fruuntur, non longe separantur. Ex isto-
 rum numero, eos, quorum animæ diuino lauacro instar
 auri purgatæ sunt, omniq; macula vacuæ, assumit: atque
 ex illis deinde, alios columnis interioris, ac mysticæ sa-
 crarum literarum intelligentiæ, quæ sunt exterioribus
 illis columnis multo splendidiore, sustentat: alios fene-
 stris, per quas lumen sancti spiritus in corda infunditur,
 mire collustrat. Porro vestibulo vno maximo, ad summi
 regis & solius Dei gloriã, templum vniuersum decorat:
 duas etiam secundas fenestras ad gloriã Christi, & spi-
 ritus sancti eiusdem cum patre authoritatis ac potentię,
 vtrinque construit. In cæteris totius templi partibus
 illustria veritatis cuiusque sigillatim in fide nostra con-
 tentæ indicia, & quasi notas ante oculos omnium statuit.
 Præterea iste Paulinus vndiq; viuos in terra gradientes,
 ac solidos animorum lapides deligens, amplam & rega-
 lem domum, splendidam & plenam luminis ex omnibus
 fabricauit. Ac tum interiores, tum exteriores eius par-
 tes (quia non ex anima solum & mente, sed etiam ex
 corpore constant) florido & insigni castitatis modesti-
 æq; ornatu illustrauit. Insunt porro in hoc tēplo throni,
 sellæ infinitæ, & subsellia, quæ sunt animæ illæ, in quibus
 diuini spiritus dona penitus insidēt: qualia quondã inter
 sacros apostolos cernebãtur: quibus linguæ igneæ diuise
 & dispersitæ apparuerunt, & singulæ in singulos eorum
 resederunt. Sed sicut in omniū vestri præside ipse Chri-
 stus totus reuera confidet: sic in illis, qui secundas vir-
 tutis post eum obtinent, singuli secundum proportionē
 illius quod capere possunt, discretas Christi virtutis, &
 spiritus sancti portiones assequuntur. Animę itē quorudã
 sunt sedes angelorū, qui ad quęq; ipsorū tum instituendū
 tum custodiendum assignantur. Augustum porro, ingēs,
 & vnū altare, quid aliud significat, quàm purū sanctū san-
 ctorū animi, qui est cōmunis oīm sacerdos: cui ad dextrã
 assistens magnus ipse totius orbis pontifex Iesus vnige-
 nitus dei filius, & fragrans incēsum & precū sacrificia, san-
 guinis & cōeretę materię expertia, ab oībus læto aspectu,
 & sa-

EVSEBII HISTORIAE

& supinis ac erectis manibus excipiens, cælesti patri, Deo omnipotenti offert, ipseque primus patrem adorat, & solus dignum decus tribuit ac venerationem: deinde ab eo sine intermissione flagitat, vt nobis omnibus benignus & propitius esse perseueret. Eiusmodi est immensum illud templum, quod per vniuersum orbem sub sole situm, magnus omnium rerum opifex Dei sermo fabricauit. Inque eodem effigiem gloriosi templi supra cæli globos positi, sola mente comprehensam inter homines accurate expressit: vt omnis creatura, animaliaque in terra rationis capacia, patrem ipsius vero honore & cultu afficeret: Qui etiam ipsam regionem supercælestem & loca ibi sita (quæ sunt exemplaria horum, quæ hic apud nos sunt) superioremque Hierusalem, cælestem montem Sion & ciuitatem excelsam Dei viuentis construxit: in qua innumerabiles angelorum turmae, & ecclesia primogenitorum, qui ciues in cælum ascripti sunt, laudibus & præconiis, quæ nec dicendo exprimi, nec cogitatione comprehendi possunt, suum creatorem, & omnium ducem ac moderatorem venerantur, Quem pro dignitate quis mortalis valet satis prædicatione celebrare? Nam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt ea, quæ præparauit Deus diligentibus se.

1. Cor. 2.

Quarum quidem rerum, quoniam Deus in hac etiam vita nos aliqua ex parte effecit participes, omnes pariter, viri vnà cum pueris & mulieribus, obscuro pariter & nobiles, vno spiritu, vna anima eius nomen confiteri, tantorum bonorum authorem laude prædicare nõ desistamus: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus nostris, qui sanat omnes infirmitates nostras. Qui redimit de interitu vitam nostram, qui coronat nos in misericordia & miserationibus. Qui replet in bonis desiderium nostrum. Quia non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Quia quantum distat ortus ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates nostras. Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentium se. Hæc igitur & nunc, & in vniuersum tempus posterum, memoria renouantes, quin etiam causam huius celebritatis & splendide ac præclaræ diei, eiusdemque
veluti

Psal. 102

veluti Coryphæum & ducem Deum noctes diesq; omni hora, omni denique vitæ cursu, quo spiritum ducimus, ante oculos mentis nostræ proponentes, totis animæ viribus diligamus, veneremurq;. Et iam consurgentes, magna interioris cogitationis ac desiderij nostri tanquam voce ei supplicemus, vt sub suo ouili nos perpetuo protegat, conseruet, & æternam denique pacem, quæ nec robore frangi, nec tempestate conquassari potest, nobis clemens impertiat, in Christo Iesu seruatore nostro, cui gloria in omnem æternitatem, Amen.

Sequitur iam vt imperialia edicta per Constantinum & Licinium edita hoc loco citemus.

Imperatoriorum edictorum exemplar.

C A P. V.

Cum iam pridem religionis libertatem nemini denegandam esse, sed cuiusq; menti & voluntati potestatem permittendam, ritus & instituta diuina pro sua animi voluntate & arbitrio excolendi cõsiderarem, mã datum dedimus, vt cum singuli alij, tũ Christiani, suæ sectæ, & religionis fidẽ integrẽ obseruarent: Sed quoniam in eo rescripto, in quo eiusmodi illis concedebatur facultas, multæ sententiæ dubiæ & controuersæ inesse videbatur, quidam illorum propterea fortasse paulo post, præ metu ab illius obseruatione repulsi sunt. Quapropter cũ ego Constantinus Augustus, & ego Licinius Augustus prospero itinere Mediolanũ perueniremus, & omnia quæ ad vtilitatẽ & commodũ Reip. pertinebant, accurate discerneremus, ista inter cætera, quæ plebi vniuersæ perutilia videbantur maxime omnium decernenda existimauimus, quibus reuerentia & diuinus cultus cõtineretur: hoc est vt tum Christianis, tum aliis omnibus liberã optionẽ omnino daremus, eam religionem sequendi, quam ipsi in animos inducerent: quò quæcunq; sit diuinitatis & cælestis numinis potentia, nobis ac vniuersis, qui sub nostra ditione vitam degunt, clemens & propitia esse posset. Istam igitur nostrã voluntatẽ ac sententiam recta ratione ac cõsilio decidimus, vt nemini prorsus libertas negetur, Christianorũ obseruantia & cultũ imitandi, amplexãdiq;:

Ee 2 & cuiq;